

VEERDER

MIT

ET

STELLINGWARFS

**rappot/discussiestok
van de
stellingwarver
schrieversronte**

VEERDER MIT ET STELLINGWARFS

rappot/
discussiestok

opsteld deur de Stuurgroep van de Stichting Stellingwarver
Schrieversronte bestaonde uut:

Jan Betten
Henk Bloemhoff
Harm Houtman

Bouke Jansen
Jannes W. Nijholt
Johan Veenstra

Kuunderserie 5

utgegeven deur de Stichting Stellingwarver Schrieversronte

Oosterwoolde/Wolvege, 1977.

Een vis die tegen de stroom in zwemt, gruuit hadder as iene die van de stroom of gaot!

Mit daank veur raod en/of daod van:

Wika O. Bult, 't Vene
Perf. Dr. H. Entjes (Nedersaksisch Instituut R.U. Grunningen)
Drs. P. Hemminga (directeur Fryske Kultuerried)
Drs. T. Hoekema (Fries Instituut R.U. Grunningen)

Omslag, lay-out : Sietske A. Bloemhoff

Typewark : Jacob Nijholt

Drok : Ben Oostra, O.C.É.

I N H O O L D

1. Inleiding.	blz. 4.
2. Literatuur in et Stellingwarfs.	blz. 5.
3. Taelkundig onderzuuk van et Stellingwarfs.	blz. 8.
4. Teniel en kabaret in et Stellingwarfs.	blz. 11.
5. De geschiedenis van Stellingwarf.	blz. 12.
6. Stellingwarver volkskunde.	blz. 13.
7. Oonze tentoonstellings.	blz. 13.
8. Publiciteit.	blz. 14.
9. Et Stellingwarfs in et daegeliks leven.	blz. 14.
10. Stellingwarfs in et onderwies.	blz. 15.
11. Stellingwarver cursussen.	blz. 19.
12. Et Stellingwarfs en de karken.	blz. 20.
13. Stellingwarfs en de poletiek.	blz. 21.
14. Stellingwarfs en de kleine dörpen.	blz. 22.
15. De omroep in de Stellingwarven.	blz. 22.
16. Slotkonklusies (konkrete veurstellen).	blz. 23.

1.

INLEIDING

Stellingwarvers,
Overheden en Instansies die
et Stellingwarfs anbelangt.

Doe wi'j as Stellingwarver Schrieversronte in 1971 begonnen mit de warkzemheden, die bedoeld weren om et slietaogeperces van de Stellingwarver streektael wat of te remmen, hadden wi'j hiel goed veur de geest, dat de eerste opgaove wezen zol: perberen om de meensken in de regio Stellingwarf d'r van te deurdringen, dat heur streektael hielendal niet minderweerdig is in vergelieking mit et Nederlaans of et Fries of wat veur tael ok. Dat dit een zwaore en langdurige opgaove wodden zol, was oons bekend, want de meerste Stellingwarvers hadden van heur streektael et idee, dat die onbeschaefd was en plat en kroem en wat al niet meer. En dat zat diepe! Mar we bin begonnen, en dat begin vaalt oons niet of! In et volgende geschrift willen wi'j es uutstokken, hoe et mit de aktiviteiten veur oonze tael, en de uterings daor in, staot; wi'j willen toegelieke veural zien laoten, in ieder geval in grote lijnen angeven, hoe wi'j docht hadden, dat in de kommende jaoren veerder bodderd wodden mos.

Dus: Oons doel is, om kot te gaon, et Stellingwarfs as levendige tael in de Stellingwarven te beweren.

Wi'j gaon d'r van uut, dat een riegel aktiviteiten daorbi'j helpen kan. Et moet veur de Stellingwarver meensken weer normaal wezen, dat zi'j heur in et Stellingwarfs uteren; dat zi'j, zonder te overdrieven, et Stellingwarfs, en heur eigen gebruik daorvan, as volweerdig anvulen zullen. Wi'j willen d'r toe mit helpen te berieken, dat in de toekomst et Stellingwarfs in leven blieven kan. Daor willen we niet mit zeggen, dat wi'j vienen dat elke eers-taelige in Stellingwarf drekt op et Stellingwarfs over gaon moet.

Dus: D'r moet een situaosie kommen, waarbi'j ieder et normaal vint, dat, omdat et Stellingwarfs de ooldste rechten het, et Stellingwarfs in alle laogen, in alle situaosies, bruukt wodt.

Om dat doel te berieken hebben we hulpe neudig; vandaor veural dit geschrift. Hulpe van iederiene, van individuele meensken tot gemientelike, perveensiaole, laandelike overheden en wetenschappelijke instituten an toe. Wi'j hebben dan misschien hiel wat leden, abonnees op *De Ovend*, vrunden, en ok hebben ze her en der wel sympathie veur oons, mar toch vulen wi'j oons nog oe zoe'n klein groepien, dat him op een stokmennig punten niet redden kan zonder de helpende haand van in 't eerste plak de Stellingwarver meensken zels, mar liekegoed van de overheden en deskundigen.

Neudig is et docht oons ok, even an te geven op wat veur plak wi'j oons Stellingwarfs zien in de administratieve en bestuurlike wereld - want uut die wereld komt dislange, en zal in de toekomst nog meer kommen moeten - de belangrieke steun.

De gemientebesturen hebben de grote verantwoordelikhied, mar neffens oons

liekegoed de perveensie. Et is een hiel goed ding dat disse instaansies begonnen binnen wark van et Stellingwarfs te maeken deur subsidie te geven veur et wark van de Schrieversronte. De opzet en de meugelikheden zullen liekewel groter wodden moeten. En ok et *Riek* het in pattie gevallen liekegoed een grote verantwoordelikhied.

Wat de gemienten anbelangt, zi'j hebben ja et meerste te maeken mit zaeken die oonze regio Stellingwarf angaon; de perveensie - die dot ja ok wat veur zoe'n protte Fries-taeligen; bi'j slot van de zaeke heuren ze, naor verhoolding dan vanzels, etzelde te doen veur et Stellingwarfs; et Riek, omdat dat staon moet veur de totaliteit van et kultuurbeleid in et hiele laand.

Wi'j gaon in eerste instaansie niet de greenzen van Stellingwarf over; de beide Stellingwarven vormen een kulturele ienhied, en al liekt et Stellingwarfs op et Zuudwest-Drents en et Noordwest-Overiesels, d'r is te veule verschil in tradisie om ok die groepen mit te trekken. Stellingwarf vuult him een ienhied, mar Stellingwarf wet ok, dat et in de perveensie Frieslaand ligt; die perveensie is veerder as aandere gebieden in Nederlaand wat een regionaal kultuurbeleid anbelangt. Dat daarom bōdt Frieslaand veurdielen; veerder is d'r de historische baand van ieuwen her.

Erkenning deur gemienten, perveensie en Riek van et Stellingwarfs as volweerdige tael mit liekense rechten as et Nederlaans en et Fries is belangriek.

Dus: De eigen identiteit van Stellingwarf, binnen Frieslaand, beweren.

In et volgende gaon wi'j oonze zaeken es bi'j langes. Wi'j geven liekewel niet altied an, hoe en wat percies; et zol veul te veule wark van oons vargd hebben. Complete urenberekeningen bin hier niet opneumen; en ok vien ie hier niet, om nog mar wat eers te numen, een volledig verantwoord wetenschappelik tael sociologisch verslag.

Opzet van dit stok:

Wi'j holen et bi'j grote lijnen; dān trekken wi'j conclusies, en we geven op 't laest prioriteiten an.

Opm.: Veur alle dudelikhied moet zegd wodden, dat dit rappot wat eers is as et advies dat deur Culturele Raod Oost-Stellingwarf en de Stichting Stellingwarver Schrieversronte uutbrocht is an et gemientebestuur van Oost-Stellingwarf. In dat advies gaot et om een konkreet plan veur een taelkundig en historisch streekcentrum; dit rappot liekewel is algemiener, en gaot in pattie zaeken wieder.

2.

Literatuur in et Stellingwarfs.

Om oons doel te berieken, is et slim belangriek dat d'r in et Stellingwarfs schreven wodt. Dan gaot oonze tael veerder op weg naor een kultuurtael; de meensken kun d'r dan hieltied meer belangstelling veur opbrengen. Dislange wodde d'r niet zo veule in et Stellingwarfs schreven. Van de oolderen numen we hier now de belangrieksten: H.J. Bergveld en

M. Bakker (Jouk). Sund 1970, de tied dat de Schrieversronte op kwam, wodde et wat roemer: d'r kwammen inderdaod meer schrievers; die kregen veural meer kaans deur et groter wodden van de meugelikheden om te publiceren (kraanten, tiedschriften, et Stellingwarver blad *De Ovend*, en boeken). Et sprekt vanzels, dat grotere publikaosiemeugelikheden de meensken anvieteren om te schrieven. Om wille van et kreatief wezen in et Stellingwarfs is et dus an te raoden dat de financiële meugelikheden van de Stellingwarver Schrieversronte wat groter wodden: dan kun boeken makkeliker uitgeven wodden, zonder, zoas now nog al es gebeurd is, dat de schrievers zels een flink pat van de kosten veurschieten. Ok moet de verkope van Stellingwarver boeken nog beter anpakt wodden. De duurste posten op oonze begroting bin op 't heden oonze boeken. De kosten om een boek drokken te laoten bin slim hoge vandaeg de dag. Een peer ciefers:

In 1974 gaf de Schrieversronte twie boeken uut. *Wilde Gaanzen* van Johan Veenstra en *Foddelpenneri*'j van Henk Bloemhoff. Et eerste boek telt 101 bladzieden en et twiede 64. Van ieder boek wodden d'r 1000 exemplaoren drokt. De totale drok-, pepier- en bienkosten van *Wilde Gaanzen* weren f 4720,--. Veur *Foddelpenneri*'j was dat f 3312,40. De Schrieversronte subsidieerde disse boeken uut zien foons veur iendadde pat. Veur *Wilde Gaanzen* f 1600,--, veur *Foddelpenneri*'j f 1150,--. Et dot dus bliken dat d'r op disse meniere in de uutfifte van boeken nog al wat pattikelier kaptaol van de schrievers zels zitten gaot. Twiedadde pat van de kosten! Bi'j de twie as veurbeeld anhaelde boeken f 3120,-- en f 2162,40.

Zokke kosten kwammen d'r wel weer uut, mar et bin wel zodden, daor de schriever dan op staot, et is gien vaaste grond. En dan praoten we nog iens niet over verdienste; dat zol toch in vergelieking mit ere schrievers, normaal wezen; bi'j oons wodden de onkosten die de schriever maekt, iens niet vergoeded. Dat komt vanzels niet omdat wi'j dat niet willen zollen, mar omdat we klein begonnen binnen, en dan kan dat eerst niet anders; now liekewel zal d'r een sterk foons kommen moeten, dat *zels* de kosten veurschöt. De schriever en illustraoter hebben recht op een honorarium; dat zat d'r in gevallen an now toe allienig in, as een boek wat de drok-, bien- en pepierkosten anbelangt d'r weer uut was.

Dus: We moe'n uut de sfeer van et tiedverdrief, de liefhebberi'je, naor volwassen regelingen veur Stellingwarver schrievers. Uutbreiding van de bestaonde financiële situaosie.

In september 1972 verscheen et eerste nommer van oons blad *De Ovend*. Now, in 1976, vier jaor laeter, kun we rustig zeggen, dat we oons doe wel es zorgen om niks maekt hebben. We hebben zels "te vule" in plaets van te min kopie. Daor komt nog bi'j dat *De Ovend* now al zes keer in 't jaor verschient en in 't begin mar vier keer. *De Ovend* van now is ok nog twie keer zo dikke as die eerste *Ovend*. Gien kopie-perblemen dus. Wat as wel lange perblemen opleverd het, was de verzorging van et blad. Eerst wodde *De Ovend* stencild. Now kan dat veur "gewone" vereningsblatties ok hiel goed. Mar *De Ovend* wol toch wel wat meer wezen. Et wol toch een bescheiden literair blad wezen veur de Stellingwarven mit ruimte veur taelkunde, volkskunde en geschiedenis. En dan mossen d'r wel aandere eisen steld wodden. Al mit al zag *De Ovend* d'r

in de beginperiode wel es wat suterig uut. Doe de Stellingwarver Schrieversronte in 1974 veur de eerste keer subsidie kreeg, hoefde *De Ovend* niet meer stencild te wodden, mar kon hi'j van die stonde of an in offsetdrek verschienen. *De Ovend* verschient now in een oploage van 250. D'r bin omdebi'j 210 abonnees op 't heden. Stoadigan gruut dit getal. Drie van de zes keer gaot et blad ok naor de mitwarkers van et Stellingwarfs Woordeboek. Dan wo'n d'r een 350 van maekt. *De Ovend* vliegt ok over de greenzen van Stellingwarf henne. Ongeveer de helte van alle leden-abonnees van de Schrieversronte wonen buten die greenzen. We hebben dus een protte Stellingwarvers butenuut onder oonze leden. Mar ok van de laandsgreenzen trekt *De Ovend* him weinig an. Oonze leden zitten ok in de Verienigde Staoten, in Canada en in Frankriek. Behalve dat *De Ovend* an oonze leden-abonnees toestuurd wodt, is et blad ok in een peer boekwinkels te kriegen. Veur de toekomst moe'n we d'r veur zorgen dat de inhoud van *De Ovend* een zo hoog meugelik peil haelt.

Dus: De Ovend geeft een hechte, sterke baand; hi'j helpt de tael, et taelgevuul veuruut, en hi'j ontwikkelt et kreatief wezen in en et onderzuuk naor tael, literatuur, geschiedenis en volkskunde.

Et blad *De Ovend* zol aenlik, in plaets van in een goedkope vorm van offset, in drek verschienen moeten. Dan zol et blad nog een stok verzorgder wezen, want zo, in disse offset-vorm, is 't oons aenlik nog niet naor 't zin. *De Ovend* zol ok maondeliks kommen moeten kunnen. Veur een beter kontakt, mar ok om meer wark verschienen te laoten. 't Is now vaeke zo, dat d'r te vule an kopie is. D'r zol ok docht wodden kunnen an een wat groter plak veur de streekgeschiedenis in et blad. Mar een uutbreiding kan op 't heden niet, of et zol ten koste gaon moeten van de kwaliteit en dat willen we niet. En een maondelikse uutgifte in drek kun we ok nog niet betaelen. Butendat zol zoe'n opzet wel veul vargen van redaktie en administraosie. Veul wark zol dan ok overlaoten wodden moeten an een administratieve kracht in vaaste dienst; plus een verantwoorde begeleiding, deur een goeie kracht, ok in vaaste dienst op b.v. een op te richten Stellingwarver streekcentrum. Veerder wodt oons wel es verweten, dat wi'j te min doen an reclame, be-naemens wat *De Ovend* anbelangt. Dit soorte van zaeken zit ok muulik, en, al weer, deur tiedgebrek. Vaaste, betaelde mankracht allienig kan hier uitkomst brengen!

Dus: De Ovend: naor twelf keer in 't jaor. Veur literatuur, De Ovend en ere uutgiften zal meer geld kommen moeten. Neudig is ok: mankracht (vaaste).

Hier moet al zegd wodden, dat d'r in alle gevallen veur waekt wodden moet, dat et peil goed blijft, bi'j wat publiceerd wodt; et moet van redelik niveau, en verzorgd wezen. Hier moe'n we liekewel bedaenken, dat, om reden dat we mit een klein taelgebied zitten, de inhoud van rebrieken, boeken, *De Ovend* uut mekeer lopen moet van inkeld kreatief, tot hoge literatuur, van de ienvooldigste bi'jdrege tot een ingewikkeld wetenschoppelik stok.

Wi'j zien dit niet as een bezwaor, mar as een veurdiel: et dwingt oons, naor mekeer te kieken en te luustren (kommunikaosie), en zoks kan de ontwikkeling veuruut helpen.

De literatuur van oonze regio kan niet volledig wezen, as d'r niet ok plak en hulpe is veur de lectuur van de "mindere schrievers". Wi'j zol-

len et liever nog eers zeggen. Bi'j et perces van et veuruut helpen van oonze literatuur, zien wi'j as algemien doel, et anvieteren van de meensken die wat maeken willen, in heur tael, et Stellingwarfs.

Dus: In et algemien moet de kreativiteit in et Stellingwarfs veuruut helpen wodden; alle laogen daorvan moe'n veuruut; mit daorbi'j - vanzels - een streven naor niveau.

Dat hoolt ok et schrieven en speulen van kabaret, lieties en teniel in. Daor kommen we op weeromme.

De meugelikheden om uut te geven moe'n groter wodden; mar: ok de vraoge naor kreatief wark moet makkeliker deurspeuld wodden kunnen.

Dus: Een centrum, een kracht coördineert vraoge en aanbod.

Veur et anvieteren van et schrieven in et Stellingwarfs, kan een kemişie bi'jgliks een jaorlikse pries instellen (teniel/lieties/kabaret); zoks zol, los daorvan, ok veur schoelekiender kunnen (opstel/gedicht). Publiciteitsmedia, onderwies en kulturele verienings zollen vaeker wat andacht geven moeten an Stellingwarver literatuur. D'r zol vaeker de muuite neumen wodden moeten en gao es nao, hoe et wark van een schriever in mekeer zit, wat dat te zeggen het, wat veur funktie et veur de meensken hebben kan.

Dus: Een eupen, positieve hoolding, die de schrieveri'je in et Stellingwarfs meer kaansen geeft.

3.

Taelkundig onderzoek van et Stellingwarfs.

Et wetenschappelik onderzoek van et Stellingwarfs omvat dislange aenlik alliend et woordonderzoek veur et maeken van et "Stellingwarfs Woordboek". Dit is veur 95% et wark van de student Nederlaans H. Bloemhoff. Hi'j dot dit veur een belangriek pat in de vri'je tied. Butendat het hi'j in et kader van een student-assistentschop an et Fries en Nederlandsch instituut gelegenhied kregen om veur dit taelonderzoek een verantwoorde, wetenschappelike basis te leggen. Begeleiding veur dit wark krigt hi'j van Perf. dr. H. Entjes. Veul administratieve hulpe krigt hi'j van de kracht van de Stellingwarver Schrieversronte, en van verschillende leden van de Schrieversronte.

In et kader van zien studie Nederlaans kan hi'j him ok now en dan doen-de hollen mit et onderzoek van de grammatica van et Stellingwarfs.

Et woordonderzoek zoas dat now gebeurt, is beparkt tot et opschrieven, et bi'j mekeer brengen, et op oddering brengen, et veerder interpreteren en op systeem brengen van bepaolde woorden. Dit gebeurt in et eerste plak mit et Stellingwarfs van vandaage an de dag.

D'r wodt dus vaastelegd, hoe as een bepaold woord in zinsverbaand bruukt wodden kan, d'r wodt een volledige verantwoording geven van alle meugelike menieren van bruken van dat woord, en ok nog een sekure verantwoording van in welk plak of in welke streek dat woord bruukt wodt. Veur dit onderzoek warkt Bloemhoff mit 27 warkgroepen, die over de dörpen van hiel Oost- en West-Stellingwarf verspreid liggen.

Disse warkgroepen bestaon hielendal uut vri'jwilligers. Elke groep levert elke maond zestig woordkaorten in. Op die kaorten wodt zo uutgebreed meugelik informaasje verschaft over et veurkommen, over vorm- en klaankvariaasies en over de betekenis van de woorden, zoas die d'r uutkomt in et zinsverbaand.

De gegevens, die op disse meniere binnen kommen, maeken dan een vergeliend onderzoek meugelik mit et veurkommen van disse woorden in de bestaonde Stellingwarver literatuur; dat hooft veural een vergelieking in mit de betekenis daor die woorden in bruukt binnen. De tael van Bergveld wodt now al onderzocht, mar ok ere schrievers moe'n op heur taelgebruuk bestudeerd wodden.

Op disse meniere is d'r een haost volledig overzicht te kriegen van et woordgebruuk in et Stellingwarfs.

Veur et opstellen van de woordkaorten veur dit onderzoek, veur et bi'j mekeer geren en bestuderen van woorden uut et wark van Bergveld, en veur et verwarken van et materiaal dat uut de dörpen binnen komt, het Bloemhoff 2½ warkdag tot zien beschikking.

Aanderhalve dag wodt him verschaft deur et Fries Instituut van de Grunninger Universiteit, ien hiele dag deur et Nedersaksisch Instituut van die Universiteit. Veurdat de woordkaorten mit et vraogemateriaol verstuurd wodden, bin ze deur Bloemhoff mit een vaaste kontrolegroep uutperbeerd. As d'r onvolkomenheden in et vraogemateriaol ontdekt woden, dan wo'n die vanzels anvuld en/of verbeterd. As de kaorten dan invuld binnen deur de warkgroepen en weeromme sturd, dan wo'n die kontroleerd deur de tiedelike administraotieve kracht van de Stellingwarver Schrieversronte en dan wo'n ze veur de definitieve verwarking in hanen van Bloemhoff geven. Bi'j die verwarking wodt een protte aandacht besteed an de fonologische, fonetische en morfologische zaeken die mit die woorden te maeken hebben.

Dus: Et zal dudelik wezen, dat mit de halve warkweke die disse student-assistent an dit wark geven kan, hi'j niet bi'j machte is om mit de verwarking van al et woordmateriaol "bi'j" te blieden.

Muulikhied nommer iene is dus tiedgebrek. Muulikhied nommer twee komt van et feit, dat de beschikbere aanderhalve warkdag van et Fries Instituut, gien gegevens binnen, die vaaste staon. Et Nedersaksisch Instituut b.v. komt misschien mit een kleindere toewiezing van assistent-ienheden van de Universiteit te zitten. En zi'j hebben daor vanzels ok ere belangrieke projekten.

As et Fries Instituut - wat hielemaole niet daenkbeeldig is - een eer belangriek projekt opnemt, dan zal dit Instituut ok minder warktied veur et Stellingwarfs beschikber hebben. Daor komt nog bi'j, dat de toewiezing van warktied deur et Fries Instituut in de situaasje van now ok nog sterk ofhankelik is van de betrokken student-assistent. Muulikhied nommer drieje komt op oons of, as de student-assistent Bloemhoff in 1977 ofstudeert. Dan zal dit hiele Stellingwarver projekt dat mit zoveul muute van de grond kommen is, kot nao zien opzet vaaste lopen, omdat een assistentschop alliend deur een student vervuld wodden kan. En et zol al slim toevallig wezen, as een geboren en getogen Stellingwarver an de Grunninger Universiteit krek die studierichting kiezen zol en zoveule ambisie veur et Stellingwarfs an de dag leggen zol, dat hi'j (of zi'j) zó mit dit wark deur gaon kon. Muulikhied nommer viere komt deurdat we gien inkelde zekerhied hebben,

dat et arbeidskontrakt van de tiedelike administratieve kracht, die de Stellingwarver Schrieversronte in et raem van de jeugdwerkelooshiedsbestrieding in dienst kregen het, verlengd wodden kan. We kun hier mitien bi'j zeggen, dat disse kracht, al warkt disse man zo hadde as hi'j kan, op gien stokken nao in zien ientien al oons administratief wark bi'jholen kan.

Dus: Al disse dingen maeken wel dudelik, dat et taelkundige onderzuuk van de Stellingwarver streektael an een zieden draotien komt te hangen.

Al is et dan zo, dat deur de muulikheden, die we hierboven uut de doeken daon hebben, et Stellingwarver projekt d'r wel es onderdeur gaon kon, toch bin wi'j van miening, dat alle krachten die d'r vunnen wodden kunnen, mobiliseerd wodden moeten, niet alliend om et onderzuuk zoas et now gebeurt deurzetten te kunnen, mar ok nog om et uut te breiden. Want hoeveule wark as d'r now ok verzet wodt veur dit projekt, et zal nooit meer opleveren kunnen as een basis waor een veule dieper en veerder gaonde studie op steunen kan. Et woordonderzuuk, zoas dat dislange anpakt wodt, is ommes in et eerste plak synchronisch (= wat et Stellingwarfs van vandaeg an de dag anbelangt). Dat is wel belangriek, ok as basis veur een uut te geven wordeboek, mar et geft ók een belangrieke grondslag veur et diachronische (= historisch richte) onderzuuk. Dat zal beslist kommen moeten, en dan zullen ok aandere facetten van et Stellingwarfs prioriteit kriegen moeten:

- a. de grammatika van et tegenwoordige Stellingwarfs in al zien variaosies;
- b. de historische grammatika van et Stellingwarfs;
- c. de biezondere taelkundige posisie van et Stellingwarfs, tussen de streektaelen d'r omme henne: et Fries, et Drents en et Overiesels;
- d. de specifieke intonaosieverschiensels in et Stellingwarfs, ok weer in vergelieking mit de omliggende streektaelen;
- e. de hulpverliening in de taelproblematiek bi'j et bruken van et Stellingwarfs in literatuur, in onderwiesinstituten en bi'j archief-warkzemheden: van alle facetten dat mit de dudelikste maatschoppelijke relevaansie.

Veur et uitvoeren van dit wark zullen de now funksionerende warkgroepen in et hiele taelgebied beschikber blieden moeten. Daornaost moet een autochtoon en wetenschappelik vormd persoon de gegevens zo utwarken en bewarken, dat ze veur een mederne taelstudie bruukber binnen; disse persoon kan dan veerdere studie van et Stellingwarfs maeken; et materiaol dat nao bewarking vri'jkomt, kan deur eren weer bruukt wodden as studiemateriaol. Naost disse wetenschappelike persoon moet veur et praktische wark een autochtoon mitwarker mit een slim sekure warkinstelling ansteld wodden. Beide bi'j dit wark betrokken meensken moe'n autochtone Stellingwarvers wezen, omdat et "aangeboren" taelgevuul veur disse warkzemheden een onmisber gegeven is.

De wetenschappelike warker zol om praktische reden warken moeten in et Stellingwarver Streekcentrum, of, en dat liekt wat meer veur de haand te liggen, in de Fryske Akademy. Gemienten en perveensie hebben neffens oons de eerste verantwoordelikhied. D'r zol ok docht wodden kunnen an een plak in et Nedersaksisch en/of et Fries Instituut in Grunningen. De meensken

uut de akademische besturen zol op bepaolde verantwoordelikheden wezen wodden moeten.

De praktiske mitwarker zal warken moeten in et Stellingwarver Streekcentrum, daar op et heden an warkt wodt om et van de grond te kriegen. Een hoop administratief wark heurt daar thuus.

Veur een op verantwoorde meniere van vaasteleggen en toegankelijk maeken van de tael hebben gemienten en perveensie een slim grote verantwoordelikhied. Et deurzetten en et uutbreiden van et Stellingwarver projekt kan niet alliend overlaoten wodden an "vri'jwilligers", die, deur heur liefhebberi'je in disse richting, now en dan es wat omme sneupen; hoe belangriek et wark van vri'jwilligers in et algemien ok wezen kan. Veur et realiseren van et totale projekt zullen de gemienten Oost- en West-Stellingwarf, mit de perveensie Frieslaand en et Ministerie van CRM (en Onderwies?) de meugelikheden andregen moeten: Eerst veur et deurzetten van et wark waar now al mit begonnen is, en dan veur de uutbreiding van de studie van de Stellingwarver tael in al zien fasetten.

Dus: Neudig bin een wetenschappelik warker en op zien minst ien administratieve kracht, die van huus uut Stellingwarfs kennen.

4.

Teniel en kabaret in et Stellingwarfs.

Van een hiele boel menieren om et Stellingwarfs wat op te hiften was iene: gebruik maeken van et teniel. Van de RONO kregen de Stellingwarvers in 1971 de gelegenhied om in totaal negen keer heur streektael veur de radio te brengen. Ien keer in de drie weken wodde et Stellingwarver pergramme "Op 'e Schostienmaantel" uutzunnen. Disse aktiviteit, die wonder genoeg mar ien seizoen duren kon, het mit de stoot geven tot et oprichten van een Stellingwarver kabaretgroep. Mit een pergramme van oorspronkelike lieties en schetsies kwam de groep onder de naeme "Et Harbargespul" in de Stellingwarver dörpen op 'e plaanken. "Et Harbargespul" het drie jaor dri'jd, mar deur overbelasting van de meensken die et maeken mossen, wodde d'r veurlopig een punt achter zet. De gedaachte "veur de Stellingwarvers et Stellingwarfs op speulse meniere op et teniel brengen" is overneumen deur de bestaonde kabaretgroep "The Flying Stars" uut Hooltpae en wodt now deur disse groep wieder dreugen, al warken ze niet mit oorspronkelike teksten, en al hebben ze niet genoeg Stellingwarver lieties.

Begin 1976 is d'r een ni'je groep mit "Et Harbargespul" uut aende gaon, en et kommende jaor trekt d'r dus ok weer een oorspronkelik "Harbargespul" deur de dörpen.

De Stellingwarver veurtrekkers hebben in 1971 ok kontakt ankneupt mit de bestaonde tenielklub "Kunst naar Kracht" uut Wolwege, die d'r wel veur vuulde om een tenielstok in et Stellingwarfs op te voeren. D'r is doe een Nederlaans stok in et Stellingwarfs vertaeld en de toeloop, die disse tenielgroep op dit Stellingwarver stok kreeg was zo overweldigend, dat et leek, of dit wark in een behoefte veurzag!

"Kunst naar Kracht" gong dus deur mit Stellingwarfs op et teniel. D'r wodden veur "Kunst naar Kracht" eerst mit opzet stokken uutzocht, die speulden op et plattelaand. Mit zin, want d'r wodde van uutgaon, dat de gewone meensken van wat 'm veur heur op et teniel ofspeult, nog etzelde

verwaachten as wat ze daor de iewen deur van verwaacht hebben. Dat is veural heurzels herkennen in heur eigen leven, heur eigen verlangsten en heur eigen konflikten, naor binnen liekewel as naor buten. Dat dit uitgaankspunt goed was, kwam dan tot utering in et grote sukses van "Kunst naar Kracht". De volgende stap was "Kunst naar Kracht" et teniel opsturen mit een stok, dat an dit aksioma niet voldee. D'r wodde een stok in et Stellingwarfs vertaeld, dat speulde in een typisch grotestadsmiljeu mit typische grotestadsfeguren en grotestadsopvattingen. Et sukses dat "Kunst naar Kracht" mit dit stok hadde was weinig minder as mit de plattelaandsstokken! De konklusie die hier uut trokken wodden kon, was dat de Stellingwarver streektael dus ok wel de meugelikheden het om de meensken buten heur eigen wereltien te brengen. Veurweerde in et algemien veur teniel in et Stellingwarfs is wel, dat d'r an et taelgebruuk op et teniel een boel zorg besteded wodt. Iene van de Stellingwarver tenielidealien is om et zoveer te kriegen, dat mit een "keurtroep" van de beste amateurs uut et hiele Stellingwarver gebied elk jaor grepen wodden kan naor een goed en weerdevol tenielstok. Dat zal dan nog dudeliker de stelling bewiezen kunnen, dat in et Stellingwarfs hiel goed boven et oppervlakkige van alle dag uut te kommen is; veurweerde is, dat d'r an et gebruik van die tael in al zien facetten mit de neudige zorgvuldighied warkt wodt. Neffens oons zal zoks veerder helpen tot et veuruut helpen van de tenielkultuur in oonze regio, niet alliend wat et typische teniel in et Stellingwarfs angaot. Butendat zol d'r de hieltied hulpe beuden wodden moeten kunnen bi'j tenielverienings en zo wat henne die Stellingwarfs speulen willen. Bi'jglieks wat de uutspraoke, de uitdrottangs angaot; et begeleiden dus; mar ok, wat et schrieven van tenielliteratuur zels anbelangt. De Schrieversronte zol graeg willen, dat d'r iene an de gang kommen kon, die de tenielteksten op taelgebruuk kritisch begeleiden kan; te vaeke gaon pattie verienings d'r nog van uut, dat men zels, ál speulend, et wel zo zeggen kan, as dat men et zels even "vertaelt". Dat is vaeke min veur de tael: ie kriegen dan een hussemussien van Nederlaans en Stellingwarfs. Et bi'j mekeer brengen van vraoge en anbod van verienings (now al speulen ze ja in mekeers dörpen), et "impressariaot" van die "keurteniel-troep", en et anvieteren en begeleiden van et ni'je "Harbargespul" zol een belangrieke taek wezen kunnen van de stichting, of liever van een Instituut daor van. Ie zollen daenken kunnen an een Stellingwarver streekcentrum.

Dus: Steun an de verienings; zorgvuldig de tael bruken; coördineren, helpen mit raad en daod; subsidie veur een "keurtroep"; deskundige regie bi'j zoe'n ploeg, mar veural, begeleidende en coördinerende mankracht.

5.

De geschiedenis van Stellingwarf.

Veur et weet hebben van et biezondere plak dat Stellingwarf altied inneumen het en nog altied innemt, en veur et algemiene principe dat een meenske weet hebben moet van zien omgeving en ok van de historie d'r van, wil hi'j de wereld om him henne goed begriepen, is et van belang dat d'r meer daon wodt an et onderzuuk van de historie van Stellingwarf. Een goed uitgaankspunt gefet et wark van Dr. T.H. Oosterwijk: *De vrije Natie der Stellingwerven* en zien: *Geschiedenis van de dorpen van Ooststellingwerf*, en ok et wark van G.P. Mulder en eren. Mar d'r is nog oe

zo veule meer om te onderzoeken op et terrein van de historie van Stellingwarf.

D'r moet neudig een begin maekt wodden om op meer populaire meniere boekies over de Stellingwarver historie uut te geven. Ok meer publikaosies in kraanten is te weensken.

Geschriften, artikels, gegevens zullen bi'j mekeer brocht wodden moeten en "ter inzage" in een streekcentrum liggen moeten. De bestaonde geschiedeniswarkgroep moet groter wodden, en moet et onderzuuk op touw zetten en anvieteren. Die groep moet uutgiften verzorgen en/of daorbi'j anvieteren. Niet in et laeste plak moet de groep him richten op et maeken van materiaol veur et onderwies.

Dus: Een grote warkgroep coördineert de studie, perbeert uutgiften op 'e wereld te krieggen, en zorgt d'r veur dat d'r materiaol in et onderwies komt. Mankracht is neudig veur et bi'j mekeer brengen en et uutlienen van materiaol.

6.

Stellingwarver volkskunde.

Et vaaste leggen, et bi'j mekeer geren en et op oddering brengen van volkskundig materiaol is van groot belang, omdat et mit helpt et beeld van historie en aord van de Stellingwarven compleet te maeken. Hier moet hadde an warkt wodden, want d'r verdwient zoveule.

Studie is veerder neudig - alweer om et historisch beeld compleet te maeken - van wat d'r van oonze volkskunde as "typisch Stellingwarfs" te beschouwen vaalt. Ok over dit onderwarp zal riegelmaotig publiceerd wodden moeten.

Dus: Bi'j mekeer geren van gegevens; studie van de aord van de volkskundige zaaken; in kombinaosie mit de studie van de historie, en meugelijkerwieze mit de Stellingwarver tael- en letterkunde.

7.

Oonze tentoonstellingen.

De tentoonstelling is ien van de meugelikheden om mit oons wark in de kunde te kommen, en dus om et belang van oonze tael tot uutdrokking te brengen. Deur de uutbrochte boekies, de stencils en mit oonze meziek hebben we dit al een peer keer perbeerd. Belangriek op zokke tentoonstellingen is et persoonlik kontakt mit de meensken. De meensken zien zo daj' drok doende binnen mit et Stellingwarfs. Vaeke heur ie: "Och ja, dat Stellingwarfs is d'r ok nog, now dat is toch gewoon." Ze hebben meerstal niet deur dat, as wi'j mit mekeer niks doen, et d'r over een jaor of wat niet meer is. Zo gewoon as et liekt is et dus niet. Et is oonze taek om daor over te praoten, ok op tentoonstellingen. De "van mond tot mond reklame" die daor weer op volgen kan, is iene van oonze weensen. Over de boekverkope op tentoonstellingen en marken hebben we niet te klaegen; de grootste weenst is meerstal indirect en die is muulik nao te gaon. We hopen dat we in de toekomst oons gezicht vaeker

zien laoten kunnen op tentoonstellingen, merken en in biebeltheken. Meugelikheden veur een tentoonstelling bin d'r veur oons niet vaeke; merken en biebeltheken kommen we vaeke. Wi'j wodden wat die tentoonstellingen angaot spietig genoeg ok niet altied nuugd; van oonze kaante kun wi'j niet altied lieke kiebig d'r op of gaon: gebrek an tied en mankracht. Ok mit die tentoonstellingen bliest dat weer.

Dus: Mankracht veur zoe'n tentoonstelling + boekverkope; die man zol ok de boekverkope in eer verbaand (winkels b.v., oonze eigen uitgeveri'je) veurnut helpen kunnen.

8.

Publiciteit.

Dislange wodde de publiciteit meerstal deur bestuursleden zels verzorgd: dat slokt vanzels veul tied op, en kan allienig mar gebrekkig en willekeurig wezen. Een *goeie* opzet kan d'r kommen as een vaaste kracht - efficiënter - alle publiciteit verzorgd.

Dus: Centraole warker. (Evt. in kombinaosie mit tentoonstellingen, radio, teniel enz.)

9.

Et Stellingwarfs in et daegeliks leven.

Now kun we vanzels op alderhaande menieren wat perberen te doen, mar et Stellingwarfs is in et eerste plak communicaosiemiddel: we moe'n d'r mit zeggen wat we willen, en we moe'n d'r mit ontvangen wat we willen. Dat is veural et leven van et Stellingwarfs. Now, as wi'j be- lang hebben bi'j dat Stellingwarfs, dan moe'n we ok, waor dat mar kan, bi'j oons zels dat Stellingwarfs in ere hollen, eers wodt et de hiel- tied minder. Een tael die de hiel- tied minder bruukt wodt, gaot dood. Wi'j zullen dus in de bienen moeten: wi'j moe'n - as dat neudig is - de hiel- tied weer begrip d'r veur vraogen, dat wi'j Stellingwarfs praoten, en dat wi'j dat graeg praoten blieven willen, omdat we dat zó beweren kunnen. Vaeke dot blieken, dat d'r van eers-taeligen (Hollaners, Frie- zen) best begrip komt: now, as ze dan alderdeegst vraogen om Stelling- warfs te praoten, lao'we et dan ok doen! Is 't niet wat te bot dat in- kommelingen heur hier niet anpassen an oons, mar dat et vaeke krek eersomme gebeurt? Now niet drekt et mes tussen de tanen en zeggen: die inkommelingen moe'n Stellingwarfs praoten. Dat hoeft niet. As de Stel- lingwarvers zels heur tael eerst mar es meer bruken!

Dus: In Stellingwarf Stellingwarfs praoten en schrieven, waor dat mar kan.

"Waor dat mar kan": dat hooit in: op een meenselike maniere. We kun rustig op Nederlaans overgaon, as inkommelingen oons eerst muulik ver- staon.

Et hooit, veur oons zels, altied in: een meenselik verantwoorde keuze.

Dat is wat aandere as iederiene mar aachternao praoten. Dat doen die eren ok niet, en et dwingt now niet drekt respekt of. Wi'j Stellingwarvers bin nog al es makkelik wat die eigen tael en kultuur angaot. Et is neffens oons neudig, om zoks as hierboven dan toch mar es wat scharp te zeggen.

Dus: Et is neudig, et is meer as tied, et is haost te laete, et kan nog krek

Dat daoromme kun verienings, instaansies, gemientebesturen, parti'jen en zo d'r niet omme henne: et gaot niet langer om een gedichien, een verhaeltien, een dittien of een dattien; et Stellingwarfs moet *overal* zien plak kriegen, zien hulpe, zien gerak; en jim moe'n mit veurop lopen deur Stellingwarfs te bruken, of, aj' dat nog niet kunnen, et gaon deweg te leren, of, hej'm daor bezwaor tegen, de hieltied weer persoonlik te vargen, dat de Stellingwarvers in elk geval heur tael bruken. Dan zol et lokken kunnen dat et Stellingwarfs écht weer gewoon wodt; dat et Stellingwarfs, zoas et vroegeer toch deur elkeniene praot wodde, gewoon zien plak hollen kan.

Dus: Gien woorden mar daoden: wees écht veur oons! Wees Stellingwarver!

10.

Stellingwarfs in et onderwies.

In et onderwies wo'n de jonge meensken vormd. Hiel dudelik, hiel gewoon, vint iederiene. Hiel eigenaorig is liekewel et feit, dat an now toe de eigen Stellingwarver tael zo goed as buten de deure bleven is, op een inkelde geunstige uutzundering van een enthousiaste onderwieskracht nao. An streekkultuur en - historie wodt vaeke minder daon as naor didaktische principes meten, wel weenselik is. Wi'j gaon hier even et meerst op de tael in, om een reden die douk dudelik wodden zal, en om reden, dat daor meerstal nog de meerste vraogtekens bi'j zet wodden. Now, die tael van oons Stellingwarvers moet een vaast plakken kriegen op de schoelen, vienen wi'j. En wel:

a. om reden dat et bruken van die tael een anweenst wezen zal bi'j et anleren van goed Nederlaans. In et eerste plak durft et kiend him beter te uteren, as zien tael veur volweerdig anzien wodt, en niet langer as plat, kroem = dom, onderontwikkeld. Et kiend zal him eerder, makkeliker uteren, as Stellingwarfs en Nederlaans *beide* veur geliekweerdig anzien wodden, en dat bin ze, die beide taelsystemen, daor zal gien zinnig meenske an twiefelen. Wi'j pleiten dus hielemaole niet veur "min Nederlaans", beslist niet: wi'j willen graeg dat elk kiend him zo goed meugelik in et Nederlaans, en laeter bi'jgliks ok in et Engels, uteren kan. In et twiede plak kan die Stellingwarver tael een goeie vergelielingsbasis geven bi'j et anleren van et Nederlaans. Ommes: as een Nederlaander Engels leert, vergelielt hi'j et mit et Nederlaans. As wi'j Engels leren, vraogen wi'j oons ja ok of: wat is dat in et Nederlaans, wat is de overienkomst en et verschil. Et is toch wel slim eigenaorig, dat bi'j et anleren van die "vremde" tael Nederlaans et Stellingwarfs, N.B. de tael daor de kiender de hieltied in *daenken*, en daor zi'j al-

les weer in over zetten moeten, vergeten wodt.

b. Onder a) zien we et Stellingwarfs nog as hulpmiddel, mar hier, onder b), krigt et een doel op him zels: want elk kiend het recht op et leren, et ontwikkelen van zien eigen tael. Elk kiend, elk meenske moet die ontwikkeling kriegen die d'r bi'j him past, en daor vaalt bi'j oons de Stellingwarver tael onder. Vremd genoeg is dat al die jaoren vergeten, votsmeten, an kaante laoten. Dat moet eers. Want: now even los zien van de individuele Stellingwarver: Stellingwarver tael en kultuur hebben een weerde in heurzels; naor de aord heurt die tael en kultuur thuus in die streek, en moet daor dus beweerd en veuruuthulpen wodden. Daor het de schoele een taek! ¹⁾

c. Et weet hebben van et Stellingwarfs en de uteringen in die tael heurt in et kader van de wereldoriëntaasje.

Dus: Stellingwarfs op schoele: om pedagogische en didaktische redenen, mar veural omdat Stellingwarver tael en kultuur een weerde in heurzels hebben, en leven moeten en veerder ontwikkeld wodden moeten in de Stellingwarver regio.

Mar wi'j Stellingwarvers kun et onderwies in 't Stellingwarfs op schoele veuruut helpen, wi'j hebben et zels in hanen.
En onderwiesers kun d'r toe opleided wodden!

Stellingwarfs in et onderwies: via de volgende weg:

Dislange is van een belangriek artikel van de Leger-Onderwieswet mar een betien gebruik maakt. Dat art. (no. 2, lid 3, Onderwieswet 1920) zegt ja:

"Daar, waar naast de Nederlandse taal een streektaal in levend gebruik is, kan onder lezen en Nederlandse taal enige kennis van die streektaal begrepen zijn."

In et kot kun we een peer oorzaeken numen:

- a. te min kennis van de muilikheden;
- b. misverstanen: d'r wodt nog vaeke docht, daj', deur streektael in et onderwies te haelen, et kiend min Nederlaans leren; ze vienen de streektael minderweerdig;
- c. et is allemaol wat vri'jblievend, zoas die wet d'r staot: et mos al van een peer oolden utgaon, en/of van een inkelde enthousiaste onderwiezer, of een inspecteur.

Toch bin d'r aorige dingen mit daon, bi'jglieks in Twente en in de Aachterhoek. De Friese tael is tot 1980 niet verplicht. Mar van dat jaor of veerder ál. Al bin wi'j d'r niet zo van overtuugd dat et verplichtende karakter gien bezwaoren het, toch moet wel toegeven wodden dat et onderwies in et Fries fors anpakt wodt, en dat allienig deur zo flink an te pakken, de kaans op succes hiel groot wodt.

¹⁾ Veur wie meer weten wil over oonze idenen over Stellingwarfs in et onderwies: zie de inleiding in de Haandleiding bi'j et Stellingwarver schoeleboekien: *Stellingwarfs: tael en schrieveri'je*. Kuunder-serie 1 C.

Zoas Fries in et Friestaelige diel van Frieslaand thuus heurt, heurt et Stellingwarfs op de Stellingwarver schoelen, misschien mit uutzundering van Haulerwiek en Waskemeer, dörpen die as oorspronkelijk Fries-taelig te rekenen binnen, omdat daor veur de stoet inkomelingen mar kwaollik iene woonde.

Wi'j moe'n ok in de gaten hollen, dat we onder de Friese administraotie-ve ienhied valen mit et onderwies. Dat geft dé kaans veur et Stellingwarfs, om ók overal op de schoelen te kommen. Et is ja zo, dat wi'j in oonze regio wel naogaon kunnen, dat oonze noorderburen al hiel veer in heur ontwikkeling staon. Mar wi'j moe'n een bruukber alternatief hebben. Dat is: Stellingwarfs - riegelmaotig, mit een vaaste struktuur, hielemaol in et onderwies inbouwd. Zoas et veur et Fries perveensiaol warkt, zol et hier gemientelik kunnen. Et perveensiaole bestuur zol zeggen kunnen: zie es an, gemienten: oonze Friese onderwiestaelwet gaot niet veur jim op, dat is vanzels; omdat jim jim eigen kultuur hebben, kriegen jim ontheffing van et Fries; daorveur in et plak regelen jim, gemienten, zels, veur jim beide gemienten, et onderwies in et Stellingwarfs, in de Stellingwarver streekkultuur. De gemienten zollen dit inderdaod op 'n besten doen kunnen; zi'j bin ja et bestuur van de eupenbaore schoelen en zi'j hebben vaeks hiele goeie kunde an de besturen van de biezundere schoelen.

Dus: De perveensie geft ontheffing veur et Fries; de gemienten nemen lieke-wel de taek en verantwoordelikhied op heur, om zo goed meugelik onderwies in et Stellingwarfs op te zetten.

Stellingwarfs gebeurde dislange dus mar een betien an. In inkelde gevallen veur vergelieking, in verbaand mit fout gebruik van et Nederlaans; soms, om ze mit gedichten en verhaelen van Stellingwarver schrievers in anraeking te brengen.

Een posien leden stuurde de Schrieversronte een zangbundel *Piepmoes* naor alle schoelen; een jaor of wat leden hullen Gerda van der Veen en Pieter Jonker een experiment op de basisschoele van Else, en dit schoelejaor 1976-1977, doen zes schoelen mit an drie schoeleradio-pergramme's, die et Pedagogisch Adviesbureau van de Fryske Akademy en laeter et Gemeenschappelijk Centrum voor Onderwijsbegeleiding in Friesland tegere mit de warkgroep "Stellingwarfs in 't onderwies" van de Stellingwarver Schrieversronte opzet. Disse Schrieversronte-warkgroep zorgt ok veur drie boekies die daor bi'j heuren, + drie tael-extra-boekies die daor weer bi'j heuren. Ien en aander kun de schoelen bruken, zoas ze dat zels willen, ze kun de tied d'r an spenderen, die ze d'r veur vri'j maeken willen. De onderwarpen bin: *Stellingwarfs: tael- en schrieveri'je*; *De geschiedenis van Stellingwarf*; *Et brood op 'e plaanke*.

Alles in oonze tael, mar dan vanzels wel zó, dat et eerst dudelik maekt wodt, waaromme dit en dat, en veural d'r op wiezend, dat et veur élk is in de klasse, in de maote daor men him zels et beste mit thuus vuult: zo kun in die opzet deur kiender die dat graeg willen, vraogen in et Nederlaans beantwoord wodden; somstieden kun kiender in groepies "kommuniceren" over: hoe zeggen jim et.

D'r is ok hielemaol gien spraoke van, dat niet-Stellingwarver onderwiesers dan Stellingwarfs praoten moeten zollen! Dat kan, alderdeegst, as ze et niet goed kunnen, ja verkeerd warken! Uutgebreider kun jim wat an de weet kommen via de haandleiding bi'j oons eerste boekien.

Zo hadden wi'j et oons de kommende jaoren docht:

1976 - 1977 - et experiment dat now uut aende zet, wodt bruukt om et materiaol en de didaktiek d'r van bi'j te sliepen, an te scharpen. D'r ontstaot een anvulling op dit materiaol. (zesde klasse)

1977 - 1978 - etzelde experiment vanzels mit ere boekies, stof, as experiment in de vierde en vijfde klasse. Weer wodt et materiaol, nao et bepraoten van et experiment, bi'jwarkt.

1979 - 1980 - experiment in twiede en dadde klasse.

1981 - speciaol andacht veur taelontwikkelingszaeken van et kiend in de kleuterschoele en in de eerste klasse van de legere schoele.

In verbaand mit de praktische zaeken kiezen wi'j veur een makkeliker weg van hogere klasse naor legere; logischer liekt de weg van de eerste naor de zesde! Mar dit komt benaemens deur et feit, dat oons projekt veur 1976-1977 op de zesde klasse richt is, en dat veur hogere klassen op 't heden de meerste vri'jwillige warkkrachten uut o.e. et onderwiesveld binnen.

Ien en aander vargt vanzels een hoop belangriek overleg mit et hiele veld van et onderwies: veural et praktisch warken zal nog een hoop gegevens an oons geven kunnen. Wi'j zien d'r wel een gat in. Wat de stof zels anbelangt: et zol de hieltied gaon kunnen om vier zaeken:

1. tael, schrieveri'je
2. geschiedenis
3. eerdriekskunde van de streek
4. de netuur en et laandschop van Stellingwarf

Daorbi'j d'r van utgaond dat ok de laeste drie onderwarpen in et Stellingwarfs kommen. Over disse vier heufdzaeken zollen mit mekeer et hiele leerjaar tien themalessen kommen kunnen mit daorbi'j leerlingeboekies + tael-extra-boekies. Mit speuling in verbaand mit wat d'r an daon wodden kan. De drie experiment-lessen van 1976-1977 zollen zo tot tiene uutbreided wodden kunnen.

Beide gemienten kriegen dus Stellingwarfs op schoele via jaarlikse "thema-lessen"; experimenten invoering gaondeweg, zeg mar van 1976-1981. Veur et maeken van materiaol, opzet, organisaosie, en begeleiding is geld neudig, én mankracht. Van die mankracht kun we zeggen, dat die uut et leger onderwies kommen moet, aorig wat ervaring al het en veur himzels in de materie studeren wil. De man zal kontakten hebben moeten, i.v.m. adviezen, mit et eerder nuumde Gemeenschappelijk Centrum voor Onderwijsbegeleiding.

Dus: Wat geld veur materiaol, én, hiel belangriek: een mederne, goeie "vak-onderwiezer" die as een begeleidingsdienst warkt, materiaol en methoden maekt - en daorbi'j een goed Stellingwarfs taelgevuul het!

Veerder is et belangriek dat onderwiesers een cursus (een op te zetten applikaosiecursus, of: *Stellingwarfs II* - zie 11) volgen, dat ze zo verantwoord meugelik an de gang wezen zullen in de klasse. We zollen ok daenken kunnen an een bepaolde antekening, en een wardering daorvan deur die gemienten. In ieder geval zol et diploma van zoe'n cursus onderwiesmeensken anrikkemederen moeten bi'j sollicitaasies naor een betrekking bi'j et onderwies in de Stellingwarven. Dat zoe'n cursus zol aenlik ok, op ienvooldige wieze, an P.A. 's kommen moeten.

Dus: *Instelling van een antekening, of erkenning van et diploma bi'j de cursus Stellingwarfs II; een bepaolde wardering veur et bezit d'r van en d'r naor vraogen, of, allienig d'r wat weerde an hechten wat een benuming anbelangt.*

Wat et onderwies an schoelen veur vervolgonderwies anbelangt: de gemienten zollen hier anvieten kunnen, om daor et Stellingwarfs as betaelde cursus, of as keuzevak te kriegen.

11.

Stellingwarver Coursussen.

Et is vanzels een goed ding, dat de Stellingwarvers op cursussen wat opstikken van en over de tael, de schrieveri'je, de positie van et Stellingwarfs, oonze geschiedenis en de volkskunde. Dat kan de meensken starker maeken op et punt van eigen kultuur, mar ok kan et de meensken starker maeken in heur gevuul van eigenweerde, veural wat de kulturele identiteit angaot. Om et es eers te zeggen: de Stellingwarver kan dan an feiten, kunde en inzicht kommen om van zien Stellingwarver regionalisme te getugen, om zien Stellingwarfs wezen waor te maeken. In de praktijk zal hi'j him waopenen kunnen mit tegenargumenten in de discussie mit die meensken, die vienen dat Stellingwarver streektael en regionale kultuur zo gauw as 't kan verdwienen moeten.¹⁾ Ien jaor het d'r now op wat officiële meniere zoe'n cursus dri'jd; et dot bliken, dat wi'j, wat de muute en interesse van de bevolking anbelangt, nog an een begin staon. Mar ondanks et kleine betien cursisten, mag van die cursus zegd wodden, dat et in odder was; want d'r is warkt mit een volslegen leerplan, een boekelieste, een examen, mit daoran verbunnen een diploma. Toezicht hierbi'j hul de Hooglerer-Directeur van et Nedersaksisch Instituut, die, tegere mit de Schrieverronte, et examen en diploma *Stellingwarfs I* opzette. Et moet zegd wodden, dat zoe'n diploma wilmoeds insteld is; et gong om et officiële tintien, mar ók om reden dat zoks ok nog es anvietert. Dit jaor (1976-1977) doen d'r 15 meensken an de cursus mit. Ze kriegen les in twee groepen: Oosterwoolde en Wolvege. Ok Hollaanstaeligen en Friestaeligen doen mit. In de toekomst zoj' ok daenken kunnen an een cursus *Stellingwarfs II*.

¹⁾ Zie veur een veerdere utwarking van disse opvattings: BLOEMHOFF, H., *Een cursus "Stellingwarfs"*. Driemaandelijkse Bladen (voor taal en volksleven van Oost-Nederland). 1976, no. 1.

Eerst weer as experiment; daorbi'j zal et om et veerder utdiepen gaon van Stellingwarver tael en literatuur. Veural zal d'r dieper ingaon wodden kunnen op de didaktiek van et onderwies in de streekcultuur. In een wark-les-vorm zal d'r as warkstok bepaold lesmateriaol maekt woden moeten. Vanzels is zok cursuswark ofgrieslik belangriek: et kweekt idealisten en et helpt heur veerder op pad.

Dus: Zo veul meugelik hulpe in alle laogen, veur disse cursussen. Veur et ontwikkelen van lesmateriaol, didaktische methoden is liekewel alweer mankracht en geld neudig.

Een naodiel blijft altied, wat die cursussen anbelangt: ie berieken mar een klein pat, dat toevallig deur oonze (gebrekkige) publiciteit beriekt wodt; et hangt of van et tiedstip: niet iederiene kán op dát mement; et hangt of van de goeie wil van diegenen die zoe'n cursus leiden willen. Krek as zoveul wark, wodt dit wark dislange ommenocht daon. Et zit ziezoo: allienig pepierkosten en kosten veur diploma's wodden deur de dielnemers vergoeded.

Veerder is et vanzels zo, dat de staotus van een diploma starker wodt. naormaote daj' d'r meer mit kunnen! *Stellingwarfs I* zol misschien allienig een weerde op himzels hollen moeten, *Stellingwarfs II* zol ok bedoeld wezen kunnen veur meensken die zels cursussen geven willen, en zo dus streekcultuurdidaktische vorming kriegen; dit zol hielemaole een dudelike zaake wezen kunnen veur wat de onderwiesers anbelangt. Zi'j zollen ja zo wat an streekcultuur in de schoelen brengen kunnen. Wi'j willen gien onderwieskrachten te nao kommen, mar et is nog al es zo, dat meester of juffer mar een klein betien wet van de omgeving van et kiend, en laot staon van de tael van de omgeving. Zoks is lange niet in odder. Et is in stried mit een hiel belangriek didaktisch principe: utgaon van et kiend zels.

Dus: Stellingwarfs II veur deurdowers van Stellingwarfs I, goenend die mit et overdregen van de streekcultuur an de gang willen, en onderwiesmeensken.

12.

Et Stellingwarfs en de karken.

Et is mit de verhoolding van de karken en et Stellingwarfs haost etzelde as tussen ere laandelike organisaosies en de streektael: de tael gaot onder de wals van et eigenbelang en de macht deur. Dat is niet in odder, waor et gaot om et berieken van meensken, die in een regio mit een eigen kultuur wonen, daor de tael wel et zwaorste van weegt. De karken, die God bi'j de meensken brengen willen (en eersomme) en daorbi'j de tael as kroje hebben, moet d'r alles an gelegen wezen om de tael van et volk te bruken. Dat laeste is vaeke niet et geval. We meugen annemen dat ok Stellingwarvers geleuven in een Nederlaans praotende God, zoas de Roomsens dislange heur Latiense God hadden. Om te doen as of God allienig Hebreeuws en Grieks praot en verstaot is al te onwies om an te nemen. De karken meugen dan de tael in zekere zin (mit) beweerd hebben (b.v. op oolde pepieren), ze hebben de omgaankstael weerloosd en (mit) hulpen om die staodigan kepot te maeken. De karke

bruukte en bruukt altied lang nog niet de tael van zien meensken. Et kân ok hiel schoon aandere en beter. Karken heuren in principe (evangelisch) te staon an de kaante van de minderbedielden, de achterblijvers. Al is d'r in dit geval bi'jglieks wat minder spraake van "primaire behoeften", et gaot ok veur de tael op! As de karken karke wezen willen veur God en de meensken, moe'n zi'j heur in de tael van et volk utdrekken. Ze moe'n wat et Stellingwarfs anbelangt bi'jglieks:

1. Elke zundag in elk Stellingwarver dörp in ien van de karken een dienst in et Stellingwarfs hollen. Zodoende kan de tael de oekumene bevodderen (en eersomme).
2. D'r wodt zorgd veur voldoende reddinge veur de karken in de vorm van vertaelings van (stokken uut) de Biebel, Liedboek, Katechismus, Beliedenissen en zo veerder, waar as de Schrieversronte al een betien mit doende is.

Dus: Karkelike gemienten en parochies kun overleggen gaon, bi'jglieks in een gemienschoppelijke kommissie. D'r moet veerder warkt wodden an schriftelik materiaol; de karkelike gemienschap zal perberen moeten, dat et Stellingwarfs riegelmaotig in et karkelik leven bruukt wodt. De karkelike warkers moe'n zoveul meugelik van de tael van de meensken gebruuk maeken om dichter bi'j diezelde meensken te kommen.

13.

Stellingwarfs en de poletiek.

't Is vreemd, mar et Stellingwarfs is deur de poletieke perti'jen nog lang niet ontdekt. Al moet d'r eerst wel zegd wodden, dat ze dislange oons steun gavven deur in de gemientebesturen oons te helpen mit subsidies. Daor bin we erkentelik veur.

Mar we bedoelen et nóg principiëler. Vaalt et niet op dat et Stellingwarfs in de meerste gevallen tot de zo nuumde legere klassen heurt, en dat "hogere klassen" et vaeke niet bruken? Is et niet zo, daj' d'r haost een trappien van maeken kunnen: mit bovenan Nederlaans, dan Fries en dan Stellingwarfs? Zitten die Stellingwarvers daordeur aenlik niet dubbeld in de knoei, veural om de tael, mar ok, omdat zi'j vaeke allienig Stellingwarfs praoten en daoromme veur minder aanzien wodden? En dát wiels die meensken heur zels redden kunnen in heur eigen tael. Is et dan niet et beste, dat die tael omhogens tild wodt, en dat zo ok die meensken omhogens tild wodden? De Schrieversronte bemuut him as instaansie niet mit kleur, richting of karke.

Et volweerdig wezen laoten van oonze Stellingwarver tael, en dus van oonze Stellingwarvers, het ankneupingspunten mit sociale, christelike en liberale weerden! Daor liggen ok lijnen naor karken en schoelen....!

Dus: Wi'j Stellingwarvers, in oonze tael, heuren volweerdig behandeld te wodden. Oonze tael, oonze kultuur het hier de ooldste rechten!

14.

Stellingwarfs en de kleine dörpen.

Vandaege an de dag warken een boel ieverige warkers an de leefberhied van de kleine dörpen, et in leven hollen van de kleinschaolige gemien-schap, waar de meensken heur gelokkig in vulen. Wi'j geven heur de haand en zeggen:

Dus: Wi'j willen mithelpen dat et dörp et dörp blift, mit et Stellingwarfs.

15.

De omroep in de Stellingwarven.

In et seizoen 1971-1972 bin d'r een negen uutzendings west, via et Fries pergramme van de Rono. Die Stellingwarver pergramme's weren deur een stokmennig vri'jwilligers uut de Stellingwarven in mekere zet; ze gongen meerstal over aktuele dingen uut disse kontreinen. Ok et amuse-mentsdiel wodde deur Stellingwarvers verzorgd.

Et weren uutzendings van elk een kertier, ien keer in de drie weken. Die uutzendings bin stopzet, omdat de pergrammemeensken van de Fryske Utstjûring van de Rono gien vaaste rebrieken anholen wollen.

Doe d'r gien vervolg kommen kon op die uutzendings, is d'r keken wat as d'r veur ere meugelikheden weren om Stellingwarver radio in de Stellingwarver huuskaemers te brengen. Op 2 feberwaori 1972 is in Berkoop de Stellingwarver Omroepstichting, de "SOS", opricht.

De Omroepwet van 1 maart 1967 geeft in artikel 47 B meugelikheden an kulturele instellings om regionale pergramme's te maeken en uut te zenden. De SOS het as gebied de beide Stellingwarven en de angrenzende gemienten in Zuudwest-Drente en Noordwest-Overiesel.

De oprichtinge van de SOS is in beide Stellingwarven mit belangstelling volgd. In de angrenzende gebieden weren de reakties niet zo biesterbaorlik enthousiast.

D'r is mit meensken van de Drentse Uutzending praot over zendtied bi'j heur pergramme, mar de Rono blikt him slim an de perveensiegreenzen te hollen.

Veerder bin d'r wel es vraoggesprekken west bi'j de Hilversumse radio. In et pergramme Boekenbus van de Rono wodde now en dan praot over ni'je uutgiften in et Stellingwarfs en wodden vraoggesprekken hollen mit Stellingwarver schrievers. In et Fries pergramme wodde en wodt mar kwaollik aandacht besteded an dit gebied. Deurdat et Fries - soms et Nederlaans - voertael is bi'j de Friese uutzending, wodt et Stellingwarfs spietig genoeg mar kwaollik bruukt op de regionale radio. Neffens oons het de omroep op plaetselik niveau een funktie naost de nationale omroepen: zi'j vullen die an. De omroep moet de gemienschap dienen, en die veerder helpen op te bouwen, benaemens wat et maatschoppelik leven anbelangt. Zoks pleit veur een eigen Stellingwarver pergramme. Wi'j daenken d'r ok an de Stellingwarver omroep in te schaekelen bi'j et onderwies via schoeleradio of -t.v.-lessen en bi'j de eupen schoele an volwas-senen.

De SOS is d'r dus. D'r bin in Nederlaand al zokke 47 B-ers an et wark:

de S.t.a.d. in Amsterdam en de regionale omroep van Braobaant. Naogaon moet wodden hoe veer wi'j mit de SOS kommen kunnen. De SOS moet eerst in ieder geval de "representatieve kulturele instelling" wodden, daor as de wet op doelt. De gemienten in Drente en Overiesel zollen d'r weer bi'j weg kunnen. De betrokkenhied van die kaant is mar maotig. Om ien en aander op te zetten is een klein gebied makliker; et dot bliken, dat de beide Stellingwarven een ienhied wezen willen, en over disse zaeke vaeke geliekens daenken.

Zo lange d'r via 47 B niks te berieken vaalt, moet de Rono in de behoefte veurzien.

Een riegelmaotige uutzending is van groot belang, om et wark van de Stellingwarver Schrieversronte te steunen. Vanzels zol zoe'n vaast Stellingwarver pergramme de hiele Stellingwarver gemienschap dienen moeten. Zolange Stellingwarf gien eigen omroep het, moet de Rono, dus de NOS, de meugelikheden geven veur een eigen Stellingwarver pergramme.

Stellingwarf moet in Rono-laand as eigen, zelsstaandige Rono-regio zien plak kriegen: erkenning dus, mit de konsekwenties daor van.

De eerste tied moet daorveur drie kertier zendtied in de veertien daegen veur oons vri'j kommen. Een eigen Stellingwarver redakteur heurt et pergramme op te bouwen; we daenken an iene die goed thuus is in oonze kontreinen, een redelike opleiding had het en in staot is, goeie kontakten te hebben. Butendat moet zoe'n iene de Stellingwarver tael hielemaol machtig wezen: et Stellingwarfs heurt de voertael te wezen in zoe'n pergramme.

Dus: De eerste jaoren drie kertier zendtied in de veertien daegen veur een eigen Stellingwarver pergramme bi'j de Rono; mankracht: een redakteur (½ weke). Financiering van verschillende zaken deur de NOS.

16.

SLOTKONKLUSIES. OFTEWEL: "DAOR HEJ' DE POP", ZEE PASTOORSKE

De Stuurgroep van de Stellingwarver Schrieversronte is him d'r hiel goed van bewust, dat de veurstellen die we daon hebben, pattie van de lezers wat veer gaon zullen. We willen die d'r dan op wiezen, dat Stellingwarf op et gebied van de eigen kultuur now niet altied veuran lopen het. Zeker niet, aj' oons mit et Friese Friesland vergelieken. We kommen d'r in vergelieking mit sommige Oost-Nederlaanse regio's wat beter of, te meensen as we allienig de laeste jaoren in ogeschouw nemen. Wi'j hoeven liekewel niet al te zunig te wezen. Zie es, wat veur geld d'r an de Friese tael en kultuur spendeerd wodt!

Of, b.v., an studies over literatuur en/of an Z.W.O.-projekten. We zeggen echt niet, dat ze daor et geld over de balke smieten! Nee, mar et is neudig tied, dat wi'j oonze eigen kultuur niet langer op 't gat zitten laoten. Hier verschienen omme ok de wereld sportvelden, dieken, dörps-huzen, d'r bin veurstellings van Culturele Raoden, en gao mar deur. Wi'j kun mitkommen, lopen misschien wel veurop mit rekreaosie, ruilverkavelingen, enz. Waoromme niet es deurdrokken mit oonze eigen tael en kultuur?

Daoromme kommen wi'j tot de volgende veurstellen:

1. Beide gemienteraoden benumen uut heur meensken een vaaste kemmissie veur Stellingwarver tael en kultuur: om plannen en idenen in leven te hollen, veerder in discussie te brengen, en veurstellen in de raad te brengen, die et Stellingwarfs en de Stellingwarver kultuur veerder helpen kunnen. Uutgaankspunt zol dit rappot wezen kunnen. Uut de Stichting Stellingwarver Schrieversronte zollen ok meensken in disse kemmissie kommen kunnen: een mingde groep dus. Zoks zol goed wezen kunnen veur vlot overleggen.

2. De gemienten en de perveensie stellen een perveensiaole kemmissie Stellingwarver tael en kultuur in, uut perveensiaol en gemientelik bestuur. Die kemmissie moet de bestuurlike zaeken veerder uutwarken en veurstellen an Raoden en Staoten veurleggen. Ok in disse kemmissie zollen meensken uut de Stichting Stellingwarver Schrieversronte kommen moeten. Die zollen de hieltied een protte informaosie geven kunnen. Ze zollen mithelpen kunnen, wegen uut te stippelen.

3. De volgende zaeken moe'n anpakt wodden. Et ciefer achter de zaeke geft de belangriekheid an:

- 1 = ofgrieslik belangriek;
- 2 = hiel belangriek;
- 3 = belangriek.

Daor achter is angeven de daotum, waarop de zaeke rond wezen zol.

Onderwies: ien vakonderwiezer	(1)	1 sept. 1977
Teniel/kabaret: $\frac{1}{2}$ warkkracht	(3)	1 jann. 1979
Stellingwarfs Woordeboek: iene warkkracht (veur et uutschrieven)	(1)	1 sept. 1977
Wetenschoppelik wark (grammatica, woordeboek, klankleer, vormleer, begeleiding projekten) een wetenschoppelik mitwarker	(1)	1 jann. 1978
Publiciteitsman: $\frac{1}{2}$ warkkracht	(2)	1 jann. 1978
Cursusleiders: $\frac{1}{2}$ warkkracht	(3)	1 jann. 1979
Algemien, leidinggevend, coördinerend persoon: 1 warkkracht	(2)	1 jann. 1978
Radio-redakteur: $\frac{1}{2}$ warkkracht	(1)	1 sept. 1977
Geschiedenis en volkskunde: $\frac{1}{2}$ warkkracht	(3)	1 jann. 1980
Algemien wark: 2 administratieve krachten in algemiene dienst	(1)	1 sept. 1977

Et bovenstaonde plan zal een hoop Stellingwarvers te bot lieken, veural as et gaot om de financiële gevolgen. Hoe dri'jden we nl. an now toe? Dat de Stellingwarver Schrieversronte niet zonder subsidie bestaon kan, zal gien meenske vreemd van op kieken. Veur 1974 kregen we veur de eerste keer subsidie. Van de gemienten Oost- en Weststellingwarf ieder f 2000,-- en van de perveensie Frieslaand f 1000,--. Mit mekeer dus f 5000,--. Veur 1975 bin die bedregen ieder mit f 250,-- verhoogd vanwege de inflaasie. Dat we kregen in 1975 dus mitmekaander f 5750,--. In 1976 wodde et f 6750,--; de perveensie betaelt now lieke veule as de gemienten. Een twiede bron van inkomsten veur de Schrieversronte is vanzels et lidm.-abonnementsgeld. Iederiene betaelt op et ogenblik f 12,50 in 't jaor. D'r bin op 't mement plannen om dat nog wat te verhogen. Mit zoe'n 210 leden-abonnee's op 't stuit smit ien en aander zoe'n f 2650,-- in 't jaor op. As aandere kleine ontvangsten numen we nog: giften en opbrengsten uut boeken. Van de uutgiften kun we zeggen, dat *De Ovend* een belangriek pat van de inkomsten opslokt. Daor komt bi'j dat de port om *De Ovend* te versturen vergeleken mit drie jaor leden, mit meer as 30% in de hoogte gaon is. D'r zit veur hiel wat zaeken te min in de pong.

Veur een zo verantwoord meugelike anpak van et ontwikkelen van et Stellingwarfs en de uteringen daorin, is et neudig, dat oonze plannen uutvoerd wodden kunnen. Mit minder as we vraogen kan et niet toe!

SLOTKONKLUSIE:

Graeg zullen wi'j mit jim praoten willen om meer te vertellen over disse zaeke: hoe dudeliker 't ien en 't aander wodt, hoe beter. Veur oons Stellingwarvers is et misschien een revolutionaire sprong, die wi'j veurstellen. Lao'we die sprong maeken, want we lopen toch liefst mit veuran in de ontwikkeling?